

PUČIAMŪJŲ INSTRUMENTŲ ORKESTRAI TRADICINĖJE LIETUVOS KULTŪROJE: NUO DIDIKŲ RŪMŲ IKI SODŽIAUS

RŪTA ŽARSKIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Straipsnio objektas – pučiamųjų instrumentų orkestrų raida Lietuvoje ir jų gyvavimas tradicinėje Žemaitijos kaimo kultūroje.

Darbo tikslai – apžvelgus pučiamųjų instrumentų bei ansamblių raidą Vakarų Europoje ir XIX a. pradžioje sukonstruotų varinių pučiamųjų jai daromą įtaką, tirti pučiamųjų instrumentų orkestrų tradiciją Lietuvoje nuo XIV a. iki šių dienų. Atskleisti jos plėtojimosi ir perėjimo į liaudies muzikavimo papročius dėsningumus. Išnagrinėti dar šiandien Žemaitijos kaime gyvuojančią pučiamųjų orkestrų tradiciją, jos kaitą ir unikalumą.

Tyrimo metodai – istorinis aprašomasis.

Žodžiai raktai: pučiamųjų instrumentų orkestrai, variniai pučiamieji, liaudiška muzikavimo tradicija, Lietuva, Žemaitija.

Įvadas

Akademiniai pučiamieji instrumentai ir pučiamųjų orkestrai iš pirmo žvilgsnio atrodė labai tolimi liaudiško muzikavimo tradicijai. Jie labiau siejasi su vakarietiškomis kariuomenės tradicijomis. Pučiamųjų orkestrų muzika buvo siekiama atspindėti vienos ar kitos valstybės galią, imperializmo siekius arba – atvirkščiai – iškovotą nepriklausomybę.

Pučiamųjų instrumentų ansambliai Vakarų Europoje plačiai minimi jau XV a. pradžioje. XVII a. civiliniai pučiamųjų ansambliai būdavo nedideli (juos paprastai sudarydavo obojų tipo instrumentai, fagotai, fleitos, trimitai, serpentai ir kt.). Panašios sudėties buvo ir to laikotarpio Vakarų Europos kariniai pučiamųjų orkestrai. XVIII a. prie minėtų instrumentų prisidėjus valtornoms ir klarnetams, orkestrai pradėjo didėti, tačiau liko populiarūs ir nedideli kolektyvai. Oktetams ir kitokios sudėties pučiamųjų ansambliams mėgo kurti muziką Vienos klasikai. Pučiamųjų instrumentų orkestrai ypač išaugo Didžiosios prancūzų revoliucijos ir Napoleono karų metais. XIX a. pirmoje pusėje buvo išrasti chromatiniai vožtuviniai variniai pučiamieji (trimitas, valtorna, sakshornų šeimos instrumentai – tūba, tenoras, altas

ir kt.), kurie turėjo ypač didelės įtakos pučiamųjų orkestrų raidai (Urnėžius 2003, 2007). Šiuos instrumentus taip pat pamėgo ir į simfoninio orkestro sudėtį įtraukė romantizmo epochos kompozitoriai Richardas Vagneris, Gustavas Maleris, Richardas Štrausas ir kt. Europos pučiamųjų orkestrų tradicijas perėmė ir Šiaurės Amerika. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje bene pirmuosiuose Naujojo Orleano džiaz ansambliuose dažniausiai buvo muzikuojama vien pučiamaisiais, jiems pritardavo mušamaisiais instrumentais (Kučinskaitė 2000).

XIX a. pučiamųjų orkestrai buvo populiarūs ir carinėje Rusijoje. Įdomu, kad 1873 m. karinio jūrų laivyno orkestrų inspektoriumi buvo paskirtas garsus rusų kompozitorius Nikolajus Rimskis-Korsakovas. Tai rodo, kad kariuomenės orkestrų grojimo kokybei buvo skiriama daug dėmesio (Urnėžius 2003). Taigi manytina, kad Rusijos kariuomenės pulkai turėjo gana aukšto meninio lygio pučiamųjų orkestrus.

Pastaraisiais metais, atliekant lauko tyrimus skirtinguose Žemaitijos rajonuose, susidurta su unikaliu reiškiniu. Čia ir XXI a. pradžioje tebegyvuoja liaudiška pučiamųjų tradicija: įvairios sudėties nedideli ansambliai ir šiandien groja laidotuvėse, metinėse, per atlaidus, vestuves. Ieškant šio reiškinio šaknų, pradėta gilintis į Lietuvos pučiamųjų ansamblių bei orkestrų istoriją. Renkant medžiagą paaiškėjo, kad ši tema nebuvo atskirai ir išsamiai tyrinėta. Be proginių, skirtų vieno ar kito orkestro, vadovo jubiliejui, rajoninėje spaudoje apie žymesnius gyventojus paskelbtų straipsnelių ir įvairių metodinių priemonių, dažniausiai taikomų pradedantiesiems pūtikams, kitokios medžiagos aptikti nepavyko. Vienintelis Lietuvos pučiamųjų orkestrų istoriją nuodugniai aprašantis darbas – 1995 m. paskelbta Albino Batavičiaus studija „Tauragės apskrities dūdų orkestrai“. Kol kas nebuvo atskirai gvildinti ir pučiamųjų instrumentų įsiliejimo į tradicinę Lietuvos kultūrą klausimai.

Pučiamųjų orkestrai Lietuvos didikų dvaruose

Manoma, kad jau XIV a. pabaigoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK) skambėjo kariniai pučiamųjų orkestrai. Vytautas Didysis savo dvare turėjo švilpynių (fleitininkų) orkestrą, kuris grieždavo rūmuose besilankantiems svečiams (Jurkštas 1970). XV a. pradžioje Lietuvoje pasirodo tokie pučiamieji instrumentai, kaip trimitas, trombonas, fleita, obojus, fagotas ir kt. (Batavičius 2002: 30). XV–XVI a. orkestrų sudėtis labai sparčiai augo. Antai 1515 m. Vilniaus vaivada Mykolas Radvila atvyko į valstybių atstovų suvažiavimą, kuris vyko Vilniuje, su šimto muzikantų orkestru (Gaudrimas 1958: 17). Nors instrumentai, kuriais buvo griežiama, nenurodomi, tačiau galima manyti, kad didžiąją šio didžiulio orkestro dalį turėję sudaryti pučiamieji. Lietuvos dvarų muzikinės kultūros tyrėjos Laimos Kiauleikytės teigimu, XVIII a. LDK dvaruose greta klasicizmui būdingų styginių instrumentų įsivyravauja ir pučiamieji – valtorna, fleita, išilginė fleita, trimitas, fagotas (Kiauleikytė 2008a: 47). XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje mėgtos nedidelės sudėties kapelos, kuriose prie minėtų pučiamųjų prisidėjo ir klarnetas (ten pat: 102).

Beje, ne tik styginiais, bet ir klarnetu mielai grojo ir patys LDK didikai (Karolis Stanislovas Radvila, Mykolas Kazimieras Oginskis; ten pat: 117). Reikia pažymėti, kad iki XIX a. antros pusės Lietuvos dvaruose dažniausiai grodavo tik užsieniečiai (vokiečiai, čekai, prancūzai ir kt.), tačiau jau ir XVIII a. minimi vietiniai – lietuviai muzikantai, griežę LDK paiždininkio Antano Tyzenhauzo Gardino kapeloje, pakanclerio Konstantino Kazimiero Pliaterio Daugėliškio kapeloje ir kt.¹ (Kiauleikytė 2008b). Vis dėlto profesionalūs lietuviai muzikantai sistemingai buvo pradėti rengti tik XIX a. antroje pusėje. Viena žymiausių tokių mokyklų buvo Rietavo muzikos mokykla, įkurta kunigaikščio Iranėjaus Kleopo Oginskio 1859 m. (Kiauleikytė 2008a: 173)². Kiek vėliau muzikos mecenatai broliai Mykolas ir Bogdanas Oginskiai Plungės dvare įkūrė muzikos mokyklą ir orkestrą. Įdomu, kad šioje mokykloje besimokydamas Mikalojus Konstantinas Čiurlionis vienus metus grojo fleita Plungės orkestre (Petreikis 2008: 21). Rietavas garsėjo itin profesionaliu pučiamųjų orkestru, kuris buvo suformuotas anksčiau už simfoninį orkestrą, o pastarasis pradėtas burti kaip tik nuo pučiamųjų grupės (Kiauleikytė 2008a: 178). Groti pučiamaisiais buvo mokoma ir grafų Tyzenhauzų dvare Rokiškyje įsteigtoje muzikos mokykloje (Bakutytė-Mackonienė 1983). L. Kiauleikytės teigimu, muzikų parengimas XIX a. pabaigos dvarų muzikos mokyklose buvo gana šiuolaikiškas ir pažangus, mokiniai buvo mokomi griežti keliais muzikos instrumentais, giedoti bažnytines giesmes, buvo dėstomos teorijos disciplinos (Kiauleikytė 2008a: 185). XIX a. pabaigoje, be minėtų Žemaitijos, orkestrai gyvavo Rokiškio, Gelvonų, Labūnavos ir kituose dvaruose. Grafų Zabielių Labūnavos (Apytalaukio) dvare orkestro mokyklėlė buvo įsteigta apie 1884 m., ten buvo įkurti du orkestrai – simfoninis ir pučiamųjų (ten pat: 190).

Orkestrai Lietuvoje ir išeivijoje XIX a. pabaigoje–XX a. antroje pusėje

Akivaizdu, kad XIX a. antroje pusėje pučiamieji instrumentai ir jų orkestrai buvo paplitę visoje Lietuvoje. Dvarų muzikos mokyklose mokėsi ir orkestruose griežę gabesni vaikai iš visos Lietuvos ir, žinoma, artimiausių apylinkių. Grįžę į gimtuosius miestelius ar sodžius po tarnystės, per atostogas, švenčių metu, jie grieždavo kartu su kaimo muzikantais, pamokydavo muzikalesnį kaimo jaunimą, suburdavo kapelas. Neatmestina, kad kaimo muzikantai galėjo įsigyti dvaruose jau nebenaudojamų varinių pučiamųjų instrumentų, kitus, pavyzdžiui, klarnetą, pasigamindavo ir patys. Neišdildomą įspūdį apylinkėse gyvenantiems žmonėms palikdavo ir patys dvarų orkestrų

---

¹ L. Kiauleikytė teigia, kad XVIII a. istorinėje Lietuvos teritorijoje muzikos mokyklas buvo įkūrę LDK paiždininkis Antanas Tyzenhauzas (Gardine), Nesvyžiaus Radvilos ir kiti didikai (Kiauleikytė 2008b: 8).

² „Muzikos enciklopedijos“ III tome nurodoma, kad mokykla buvo įkurta 1872 m. Iranėjaus Kleopo sūnaus kunigaikščio Bogdano Oginskio (Jurkštas, Vaniuchinas 2007). Straipsnelyje cituojamas vienintelis šaltinis – 1987 m. paskelbtas Vytauto Landsbergio straipsnis apie Rietavo muzikos mokyklos atsiradimo istoriją. Išnagrinėjęs istorinius dokumentus, V. Landsbergis konstatuoja, kad 1874 m. ši mokykla jau veikė, tačiau konkrečios įsteigimo datos jis nemini (Ландсбергис 1987). Pirmiau minėta data – 1872 m. – nurodoma ir kituose spausdintuose darbuose (Kondrotas 2000).

koncertai. Plungės dvare per Mykolines kunigaikštis M. Oginskis rengdavo įvairiausias iškilmes, medžiokles, jose dalyvaudavo ir orkestras. Pasak amžininko, eigulio Budzinsko, „kai tie sugros Plungėje į medžioklę išvykstant, ar per pietus miške, ar vakare parvykstant, tai girios ir laukai skambėdavo. Kalbų vėliau Plungėje užtekdamo visiems metams. O kur ta puikybė, grožybė, didybė“ (Petreikis 2008: 19).

Prasidėjusi ir išaugusi dvaruose, pučiamųjų tradicija ėmė plisti ne tik Lietuvoje, bet ir tarp lietuvių emigrantų Amerikoje. XIX pabaigoje–XX a. pradžioje daug jaunų lietuvių iš neturtingesnių šeimų, ieškodami geresnio gyvenimo, emigravo į Jungtines Amerikos Valstijas. Tarp jų nemažai buvo ir Rietavo bei Plungės, tikriausiai ir kitų dvarų orkestrų auklėtinių. Vienas pirmųjų pučiamųjų orkestrų, lietuvių vadinamų *benais* (nuo angl. *band*), savo veiklą pradėjo 1885 m. Šenandoa miestelyje (Batavičius 1995: 227), kitas – 1887 m. Mahanojuje ir t. t. XIX a. pabaigoje JAV jau buvo susikūrę keletas lietuvių pučiamųjų orkestrų (Petreikis 2008: 22). Mahanojaus lietuviško *mainerių* (angliakasių) orkestro muzikantai po sunkaus darbo kasyklose vakarais, švenčių dienomis grodavo baliuose, per vestuves, įvairiuose pasilinksminimuose. Orkestras išleido net kelias dešimtis plokštelių, kuriose įrašytos polkos, visokios dainelės (kupletai), šešių dalių ciklas „Lietuviška veseilia“ su šokiais, dainomis, dialogais ir t. t. (Fokas 2007: 3). Orkestrai buvo steigiami ir XX a. pradžioje. Susirgus kunigaikščiui B. Oginskiui ir prasidėjus Rusijos–Japonijos karui, vengdami mobilizacijos, dalis Rietavo muzikantų, pasiėmę dvaro orkestro instrumentus, 1905 m. atvyko į Ameriką. Jie įkūrė orkestrą „Lithuanian band“, kuriame grojo 29 muzikantai. Jo vadovui Vytautui Lukauskiui susipažinus su kompozitoriumi Miku Petrausku, prasidėjo aktyvi orkestro veikla: grota pirmosios lietuviškos operos „Birutė“, operetės „Kaminkrėtys ir malūnininkas“ pastatymuose, kituose lietuvių renginiuose (Pakalniškytė 2000). Kiek vėliau lietuviškas pučiamųjų orkestras įsikūrė Monrealyje, ketvirtajame dešimtmetyje – Bostone ir t. t. Šiuose lietuvių *benuose* paprastai grodavo apie 30 muzikantų. Jie koncertuodavo bažnyčiose, lietuvių bendruomenės renginiuose, grodavo draugijų narių laidotuvėse. A. Batavičiaus duomenimis, Šiaurės Amerikoje gyvavo net iki kelių dešimčių išėivijos orkestrų, iš kurių XX a. pabaigoje buvo likę tik keletas (Batavičius 1995: 277).

Lietuvoje XX a. pradžioje pučiamųjų orkestrai taip pat sparčiai plito. Mirus kunigaikščiams Oginskiams ir nustojus veikti Plungės (1902 m.) bei Rietavo (1909 m.) orkestrams, muzikantai liko be darbo. Kaip minėta, vieni emigravo, kitus paėmė į caro kariuomenę, dar kiti ėmė ieškotis darbo miestuose ar miesteliuose. Žinoma, pučiamųjų orkestrų kūrimąsi lėmė ir tuometinis šių instrumentų ir jų atliekamų kūrinių populiarumas visoje Europoje bei Šiaurės Amerikoje. Miestui, miesteliui ar organizacijai turėti savo orkestrą buvo prestižo reikalas. 1907 m. buvo įkurtas pučiamųjų orkestras prie Eržvilko bažnyčios, o 1908 m. pradžioje jis jau aktyviai koncertavo (Vienybė 1908). Pirmasis pučiamųjų orkestras Panevėžyje buvo įkurtas 1908 m. prie Gaisrininkų draugijos. Amžininkų teigimu, 1908–1914 m. vasaromis panevėžiečiams jis grodavo šokiuose po atviru dangumi (orkestras gyvavo iki 1940 m.). Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Panevėžyje dar veikė ir Šv. Juozapo darbininkų draugijos orkestras (Gaidelienė 2002).

Pučiamųjų instrumentų orkestrus ypač aktyviai imta steigti Lietuvai atgavus nepriklausomybę. 1918 m. pradėti kurti pirmieji Lietuvos kariuomenės pulkai. O koks pulkas be orkestro? Lietuvos kariuomenės orkestrų kūrimosi istoriją atspindi pirmojo Žemaičių bataliono, suformuoto Tauragėje, pasirodymo 1919 m. vasario 16 d. parade aprašymas. Kadangi tuo metu čia nebuvo jokio orkestro, tai buvo pakviesti keturi *dūdoriai* iš Naumiesčio parapijos. „Vasario 15 d. vakare minėtas orkestras atvyko į Tauragę, bet visi nustebo, nes vienas orkestrantas buvo moteris. Kad nebūtų juokinga, jog kareivių tarpe žygiuoja boba, pūsdama į dūdą, tai nutarė ją aprenkti vyriškai. Parado metu tos paslapties niekas ir nepastebėjo“, – rašo A. Vasiliauskas (1937: 31). Tarpukario Lietuvoje orkestrus turėjo kiekvienas lietuvių kariuomenės pulkas, beveik visos Šaulių sąjungos rinktinės, Tautininkų sąjungos jaunimo organizacija „Jaunoji Lietuva“, Ugniagesių sąjunga, Darbo rūmai, gimnazijos, pavasarininkai, kitos organizacijos, net įmonės³. Pavyzdžiui, vien Šaulių sąjungos rinktinių pučiamųjų instrumentų orkestrų 1939 m. buvo suskaičiuojama per šimtą (Jasinskas 1983: 122). Šie orkestrai buvo tokie populiarūs, kad juos burdavo ir aktyvesni miestelių, bažnytkaimių gyventojai. Jie buvo kviečiami groti į vestuves, gegužines, jubiliejus. Antai Altoniškių kaimo (Lekėčių vls., Šakių apsk.) vyrukai, 1928 m. susibūrę į styginių kapelą, vakarėliuose ir gegužinėse užsigrojo pinigų ir nusipirko pučiamuosius instrumentus, nuo to laiko jie grodavo tik su dūdomis: „Pasiutusiai gražu: dūdos rėžia, net apylinkė skamba“ (Poškaitis 1967). Tauragėje jau trečiojo dešimtmečio pradžioje buvo susikūręs apylinkėse garsus brolių Skrudelių orkestras, kiek vėliau jis sudarė Tauragės gaisrinės bei Šaulių sąjungos orkestrų branduolį (Batavičius 1995: 45–52, 59–67). Aktyviai tarpukario Lietuvoje koncertuojantys orkestrai kartais atsidurdavo įvairiose kurioziškose situacijose. Antai 1925 m. Pasvalio ugniagesių draugijai švenčiant metinę šventę ir pasitinkant ankstyvus svečius su dūdų orkestru, buvo pažeistas Švenčių įstatymas ir už triukšmavimą pamaldų metu skirta nuobauda (draugijos viršininkas gavo 14 parų, o ugnies meistras ir kapelmeisteris – po septynias paras arešto; Butkevičius 2002).

Tarpukario Lietuvos koncertinį gyvenimą tyręs muzikologas Kazys Jasinskas nepriklausomoje Lietuvoje veikusių orkestrus skirsto į tris grupes: karinius, organizacijų, kaimų ir profesionalius⁴. Pasak jo, pirmųjų dviejų grupių orkestrų meninis lygis būdavo gana žemas, nes trūko profesionalių kapelmeistrių, geriau parengtų muzikantų. Paprastai orkestrus sudarydavo muzikantai mėgėjai ir jie dažnai grodavo iš klausos. Orkestrams vadovaudavo muzikinio išsilavinimo neturintys, energingesni muzikantai, dažniausiai trimitininkas arba klarnetininkas. Jie supažindindavo būsimus orkestrantus su natomis ir pramokydavo groti vienu ar kitu pučiamuoju. Labai skyrėsi ir orkestrų sudėtis. Pulko orkestrą neretai sudarydavo devyni ar net

³ 1937 m. pučiamųjų orkestras buvo įkurtas tuo metu didžiausioje Panevėžio įmonėje – akcinėje bendrovėje „Maistas“. Jis gyvavo daugiau nei penkiasdešimt metų ir buvo vienas ilgiausiai Panevėžyje veikusių orkestrų (Gaidelienė 2002).

⁴ K. Jasinskas mini du profesionalius tarpukario pučiamųjų orkestrus, gyvavusius Kaune. Tai – reprezentacinis Emeriko Gailevičiaus vadovaujamas Karo muziejaus orkestras (1928 m. jį įkūrė žymus carinės armijos, o vėliau Lietuvos kariuomenės kapelmeisteris ir kompozitorius Juozas Gudavičius) ir plačiai besireiškiantis Policijos klubo orkestras, vadovaujamas Broniaus Jonušo (Jasinskas 1983: 123–126).

Tautininkų sąjungos jaunimo organizacijos „Jaunoji Lietuva“ sportininkai iš Pabiržės apylinkių su dūdų orkestru
Fotografuota XX a. ketvirtajame dešimtmetyje (BKM 20165)

mažiau muzikantų, kai normaliam pučiamųjų orkestre turėtų groti bent 24 muzikantai (Jasinskas 1983: 114–126). Kariniuose orkestruose nemažai dalyvaudavo ir senųjų muzikantų, grojusių carinės Rusijos armijos orkestruose. Jie dažnai būdavo ir šių orkestrų kapelmeisteriai⁵. Kita dalis kariuomenės orkestrantų būdavo pulko auklėtiniai. Jais dažniausiai tapdavo gabūs ne itin pasiturinčių kaimo šeimų vaikai. 12–16 metų paaugliai, įstoję į pulko orkestrą, būdavo ne tik mokomi groti pučiamaisiais, drausmės, gerai elgtis, bet ir visiškai išlaikomi⁶ (Batavičius 1995: 300). Be tiesioginių pareigų kariuomenėje, kariniai pučiamųjų orkestrai rengdavo koncertus visuomenei, dalyvaudavo rajoninėse dainų šventėse, chorų pasirodymuose, grodavo radiofone, parkuose, kurortuose ir pan. (Jasinskas 1983: 118). Kiti orkestrai taip pat neapsiribodavo vien savo organizacijų renginiais, dūduodavo per valstybines bei bažnytines šventes, atlaiduose, įvairiose iškilmėse, gegužinėse, gimnazistų išleistuvėse. Esant tokiam pučiamųjų orkestrų vajui, muzikantams pavykdavo užsidirbti ir gana netradicinėmis progomis. Amžininkai prisimena, kad per Vėlines prie kapinių stovė-

⁵ Pavyzdžiui, Juozas Gužas, muzikinę karjerą pradėjęs rusų kariuomenės muzikantų komandos auklėtiniu ir vėliau dirbęs šioje kariuomenėje kapelmeisteriu, 1918 m. grįžęs į Lietuvą, Kaune subūrė vieną pirmųjų Lietuvos kariuomenės orkestrų (Batavičius 1995: 19–21).

⁶ A. Batavičius gražiai aprašo dzūko mirosłaviškio Prano Kuncevičiaus muzikinę biografiją. Dvylikos metų jis įstojo į Lietuvos kariuomenės antrojo ulonų Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės pulko orkestrą ir grojo iki 1940-ųjų. Sovietmečiu muzikantas grojo okupacinės kariuomenės pučiamųjų orkestre Klaipėdoje, vėliau dirbo įvairių įmonių orkestrų vadovu. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, jis su visu orkestru perėjo į Savanoriškos krašto apsaugos tarnybą. A. Batavičiaus paklaustas, ką jis dabar veikiaš, atsakė, kad vėl esąš kareivis: „...Su laisvos Lietuvos uniforma gimiau, su ja ir mirsiu“ (Batavičius 1995: 306–313).

davo orkestrantai ir už atlygį pagrodavo gedulingą maršą (Gaidelienė 2002). Nepriklausomybės pradžioje orkestrų repertuarą sudarydavo rusų ir vokiečių maršai, šokių (valsų, polkų, fokstrotų) melodijos. Vėliau repertuarą papildė garsių kapelmeistrių ir kompozitorių B. Jonušo ir E. Gailevičiaus maršai, stipresni orkestrai taip pat grodavo operečių bei operų ištraukas, liaudies melodijų popuri ir kitus kūriniai.

Pučiamųjų tradicija sovietmečio ir atkurtos nepriklausomybės metais

1940 m. Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai, Lietuvos kariuomenės pulkai buvo „performuojami“ į liaudies kariuomenę, tiksliau – išdraskomi ir naikinami, karininkai žudomi arba tremiami į Sibirą. Pulkų orkestrų muzikantai buvo mėtomi iš vieno dalinio į kitą, atleidžiami iš tarnybos. Pokario represijų metu daug pažangių lietuvių, ūkininkų šeimų, taip pat buvusių Lietuvos kariuomenės orkestrantų atsiduria Sibiro lageriuose. Vienas jų, Jonas Tverijonas, 1952 m. suburia pučiamųjų orkestrą Centrinio Chazano (Zimos r., Irkutsko sr.) miškų ūkyje. Jį sudarė apie dvidešimt muzikantų, tarp kurių buvo trys ukrainiečiai, visi kiti – lietuviai. Orkestre pučiamaisiais grojo ir tauragiškiai septyni broliai Sadauskai. Visi jie pūsti dūdas išmoko tremtyje. Šie tremtinių orkestrai daugiausia grodavo kultūros klubuose šokiams, sovietinių švenčių išvakarėse, per laidotuves ir kt. (Batavičius 1995: 335–345, 271–272).

Pokariu pradėti steigti ir pirmieji miestų bei miestelių kultūros namų pučiamųjų orkestrai, dainų ir šokių ansambliai. Pasak istorikės Jūratės Gaidelienės, Panevėžyje vienas pirmųjų pokario metais atsikūrė mėsos kombinato pučiamųjų instrumentų orkestras, o 1950 m. mieste jau veikė keli orkestrai (Gaidelienė 2002). Mažesniuose miestuose šeštajame dešimtmetyje orkestrų dar nebuvo daug, muzikantai buvo išblaškyti karo ir pokario audrų. Pavyzdžiui, 1957 m. prie Tauragės mėsos kombinato susikūrusiame pučiamųjų orkestre grojo apie šešis muzikantus. Jau pirmaisiais metais rusų ir lietuvių maršus, šokių melodijas jie griežė kombinato renginiuose ir net keliose vestuvėse. Išaugęs ir sustiprėjęs, orkestras grodavo tarybinių švenčių išvakarėse, paraduose, minėjimuose, saviveiklos apžiūrose, net Palangos vasaros estradoje ir ant jūros tilto (Batavičius 1995: 205–209).

Pokario metais pūtikai buvo verčiami tarnauti sribams, jiems buvo neleidžiama groti bažnytinėse šventėse, katalikiškose laidotuvėse. Pavyzdžiui, Būdviečio kaimo (Tauragės r.) muzikantai Kūčių naktį buvo verčiami groti šokiuose, o paskui instrumentai iš jų būdavo atimami ir užrakinami, kad Kalėdų rytą jie negalėtų dūduoti bažnyčioje (ten pat: 194). A. Batavičius prisimena, kad jis ir jo kompanionas kiekvieną kartą po grojimo bažnyčioje ar laidotuvėse būdavo kviečiami partijos sekretoriaus pasiaiškinti (ten pat: 213). Už „antitarybinę“ veiklą kai kurie orkestrantai ir net patys orkestrai rimtai nukentėdavo. Antai už tai, kad Lauksargių tarybinio ūkio orkestras 1959 m. per Velykas grojo Tauragės bažnyčioje, tris partinius muzikantus atleido iš darbo, orkestras net dvejus metus negrojo (ten pat: 241). Todėl nenuostabu, kad bijodami represijų kai kurie atsakingesnes pareigas einantys muzikantai, komunistų partijos nariai atsisakydavo groti orkestre ar net jam vadovauti.

Pučiamųjų orkestrai ypač populiarūs tapo klasikiniu sovietmečiu. Aprimus pokario audroms, šeštojo dešimtmečio pabaigoje–aštuntajame dešimtmetyje jų kūrimasis dar labiau suaktyvėjo. Jis buvo skatinamas partijos nutarimų ir komunistinės ideologijos, kuri turėjo parodyti, kaip „nuoširdžiai“ ir „linksmai“ tarybinė liaudis švenčia sovietines šventes, nuotaikingai, pritaria mieste, žygiuoja demonstracijose. Pučiamųjų orkestrai imti steigti bene visose didesnėse įmonėse, kolūkių kultūros namuose, mokyklose. Jų kūrimosi „maratonas“ ypač išsibėgėję didžiuosiuose miestuose, nors stengiasi neatsilikti ir mažesni. Panevėžio kultūros skyrius septintajame–aštuntajame dešimtmečiais siekė įgyvendinti sumanymą, kad kiekviena mokykla turėtų pučiamųjų instrumentų orkestrą, todėl dauguma mokyklų aštuntajame–devintajame dešimtmečiais buvo įkūrusios savo orkestrus (Gaidelienė 2002). Vieni jų gyvavo gana ilgai – trisdešimt ar net keturiasdešimt, kiti – vos keletą metų. Prie pučiamųjų orkestrų jauni ir energingi muzikantai dažnai suburdavo ir estradinį, vadinamąjį vokalinį-instrumentinį ansamblį.

Sovietmečiu orkestrai paprastai grodavo tarybinių švenčių išvakarėse rengiamuose minėjimuose, susirinkimuose, per balsavimus, Gegužės 1-osios ir Spalio švenčių demonstracijose, tarybinėse laidotuose, miesto visuomenei ir t. t. Pavyzdžiui, Panevėžyje kurį laiką buvo graži tradicija: kiekvieną sekmadienį Jaunimo sode vykdavo pučiamųjų orkestrų koncertai (ten pat). Tikriausiai dar prisimename ir pučiamųjų vasaros sezono koncertus Palangos parke. Stipresni kolektyvai dalyvaudavo apžiūrose, miestų bei rajonų ar net respublikinėje Dainų šventėje. Ne visi orkestrai pajėgdavo ar spėdavo išmokyti gana sudėtingus Dainų švenčių kūrinius, todėl dažnai rinkdavosi laisvą programą. Jų repertuarą paprastai sudarydavo privalomi tarybinių kompozitorių kūriniai, rusų ir lietuvių maršai, įvairūs klasikos (Džiuzepės Verdžio, Piotro Čaikovskio, Johaneso Bramso, Johano Štrauso, Franco Šuberto ir kitų kompozitorių) kūriniai, aranžuotos lietuvių liaudies dainos.

Sovietmečio pabaigoje įsivyravus perestrojkos ideologijai, „laimingo“ tarybinio piliečio įvaizdis pasidarė nebe toks svarbus, todėl jo kūrimui nebuvo skiriama tiek dėmesio, kiek anksčiau. Po truputį ima nykti ir šį įvaizdį reprezentuojantys pučiamųjų orkestrai. 1987 m., atšventęs savo kūrybinės veiklos 30-metį, išsiskirsto Tauragės mėsos kombinato pučiamųjų orkestras (Batavičius 1995: 212). Tas procesas dar labiau suaktyvėja 1990 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Pasikeitus ekonominei sistemai, nustoja veikti didžiosios gamyklos ir įmonės, išyra kolūkiai bei tarybiniai ūkiai, ima merdėti rajoninių ir kolūkinių kultūros namų sistema. Kartu nutyla ir mėgėjiškų pučiamųjų orkestrų garsai. Performavus technikumus ir profesines technikos mokyklas, orkestrų sparčiai mažėja ir švietimo sistemoje. Pavyzdžiui, mokyklų orkestrais garsėjusiame Panevėžyje XXI a. pradžioje jau tik keletas mokymo įstaigų vis dar išlaikė savo orkestrus (Gaidelienė 2002). Tačiau pažymėtina, kad, Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, pučiamųjų orkestrų tradicija toli gražu neišnyksta. Atvirkščiai, ji vis labiau profesionalėja. Kai kurie įmonių orkestrai pertvarkomi į miesto orkestrus, toliau gyvuoja sovietmečiu sukurti profesionalūs pučiamųjų kolektyvai. Vėl ėmus formuoti Lietuvos kariuomenę, imtasi atkurti ir jos orkestrus. 1991 m. įsteigtas Lietuvos kariuomenės Garbės sargybos kuopos, Krašto apsaugos savanorių

pajėgų ir kiti orkestrai. 1994 m. atgaivinamas ir Alytaus Didžiosios kunigaikštienės Birutės pėstininkų bataliono orkestras (Urmiežius 2003). Dabar pučiamųjų orkestrai paprastai groja per valstybines, bažnytines, sporto šventes, dalyvauja tarptautiniuose festivaliuose, koncertuoja užsienyje.

Pučiamųjų orkestrai Žemaitijos tradiciniame muzikavime

Aptarus pučiamųjų orkestrų tradiciją ir jos raidą visoje Lietuvoje, reikia pabrėžti, kad ji niekur taip tvirtai neįleido šaknų į liaudies muzikavimą kaip Žemaitijoje. Tikriausiai neklysiu teigdamas, kad aktyvi Rietavo ir Plungės dvarų mokyklų veikla (ten mokėsi nemažai vaikų iš aplinkinių Žemaitijos vietų) kaip tik ir skatino muzikavimo pučiamaisiais išsigalėjimą šio regiono kaimuose. Tai patvirtina ir rašytiniai šaltiniai. Etnografas Juozas Mickevičius, 1933 m. aprašydamas XIX a. antros pusės žemaičių vestuves Platelių, Alsėdžių ir Ylakių apylinkėse, pažymi: „Maždaug prieš 60 metų [taigi apie 1870 m. – R. Ž.] įėjo madon vestuvėse groti trūbomis. Trūbininkus pradžioje kviesdavo tik turtingieji į didžiąsias vestuves.“ Ir priduria, kad tuo metu Platelių apylinkėse buvo tik viena tokia kapelija (Mickevičius 1933: 70). Nors daugiau paminėjimų rašytiniuose šaltiniuose apie grojimą pučiamaisiais Žemaitijos kaime XIX a. antroje pusėje nepavyko rasti, tačiau akivaizdu, kad „naujoji mada“ gana sparčiai plito. Tai, kaip minėta, skatino ir orkestrų koncertai, jų daromas neišdildomas išpūdis apylinkėse gyvenantiems žmonėms. Todėl nenuostabu, kad liaudies muzikantai stengėsi neatsilikti nuo per dvarus plintančių madų ir įsigyti tiems laikams naujoviškus muzikos instrumentus – varinius pučiamuosius, savo muzika norėdami nors iš dalies prilygti dvarų orkestrų keliamam išpūdžiui. Apie pagarbą šiems instrumentams liudija ir šiandieninių pateikėjų prisiminimai. Pasak žarėniškio Alfonso Kungio, pasakojusio apie tarpukario muzikantus, jei prie įprastos kapelos prisidėdavo kariuomenėje *triūbą* pūtęs kaimynas, tai jis „pašlovydavo muzikantus“ (LTR 7584/1/).

Dar XX a. pradžios spaudoje buvo atkreiptas dėmesys į sparčią liaudiško muzikavimo tradicijų kaitą. Kaune leidžiamame savaitraštyje „Vienybė“, aprašant svarbesnius Eržvilko įvykius, pažymima, kad kol nebuvo *triūbų*, vestuvėse buvo griežiama smuiku, armonika, cimbolais ir t. t. (Vienybė 1908). XIX a. antroje pusėje–XX a. pradžioje Žemaitijos kaime, panašiai kaip ir visoje Lietuvoje, vyraujantis instrumentas buvo smuikas. Žemaitija – kolektyvinio muzikavimo regionas, čia dažniausiai grieždavo ne vienas, o keli muzikantai: du smuikai (kartais ir trys) ir bosas (basetlė), prie smuikų prisidėdavo armonika arba XX a. pradžioje iš Amerikos parsivežta koncertina (žemaičių vadinama *konstantinka*), vokiška bandonija, būgnas. Tuo metu buvo populiarūs ir vien styginių orkestrėliai (tikriausiai irgi ne be dvarų įtakos). Tad nenuostabu, kad dauguma muzikantų, prieš išmokdami pūsti dūdas, jau gerai grojo vienu ar kitu tradiciškesniu instrumentu, o gabesnieji mokėjo griežti keliais instrumentais – dažniausiai smuiku, armonika (koncertina, bandonija) ir pučiamaisiais (klarnetu, trimitu arba tūbomis). Galima manyti, kad klarnetas Žemaitijoje

galėjo išpopuliarėti anksčiau nei variniai. Šiuo instrumentu žemaičiai pradėjo groti kapeloje dar XIX a. antroje pusėje⁷. Yra duomenų, kad vietoj basetlės buvo bosijama su tūba ar kitu žemo registro variniu pučiamuoju, mušamas būgnas (Auškalnis 1990: 82). Styginiai, groję kartu su pučiamaisiais, minimi ir Aleksandro Pakalniškio XIX a. pabaigos–XX a. pradžios žemaičių vestuvių aprašyme; ten autorius pažymi, jog „vėliau įėjo į madą triukšmingas dūdų orkestras, iš kokių keturių instrumentų ir būgnui dalyvaujant“ (Pakalniškis 1977: 30).

Manytina, kad liaudiškoji pučiamųjų ansamblių tradicija XX a. pradžioje ir pirmoje pusėje buvo paplitusi beveik visoje Žemaitijoje, taip pat Klaipėdos krašte. Pučiamųjų orkestrai ypač buvo mėgstami Tauragės, Mažeikių ir Telšių apskrityse. Pavyzdžiui, Tauragės apylinkių Bikavėnų ir Pagramančio kaimuose tuo pat metu yra gyvavę net po du orkestrus (Batavičius 1995: 73–78, 130–133). Tačiau kai kuriose Žemaitijos vietovėse pučiamieji galėjo ir nebūti labai įsigalėję. Apibendrinamas 1988 m. etnoinstrumentologinės ekspedicijos duomenis, Antanas Auškalnis teigė, kad Kelmės rajone dūdų orkestrai nebuvo tokie populiarūs, kaip kitose šio regiono vietose, nors, renkant medžiagą, keli įvairiu metu gyvavę orkestrai ir buvo paminėti (Auškalnis 1997: 393). Žinoma, ekspedicijose užfiksuoti duomenys ne visada gali atskleisti tikrąją šios tradicijos gyvavimo situaciją, nes, kaip minėta, specialiai pučiamųjų orkestrais nebuvo domėtasi ir kol kas nebuvo regioninių, išskyrus Tauragės apskritį, šios tradicijos tyrimų.

Pirmieji pučiamųjų orkestrai paprastai būdavo kuriami prie bažnyčių. Juos sudarė vargonininkas arba net muzikalesnis kunigas, iš suaukotų pinigų nupirkdavo instrumentus. 1908 m. gegužės 6 (19) d. laikraštyje „Vienybė“ rašoma: „pas mus [Eržvilke – R. Ž.] rupesniu klebono ir vargonininko p. Batoro susitvėrė kuopelė mylėtojų muzikos su triubomis. <...> Orkiestra trumpame laike pramoko jau griežti vieną kitą „maršą“ ir keletą dainų ir paprastus šokius. Atliko jau keleta vestuvių“ (Vienybė 1908)⁸. Pučiamųjų orkestrus, kaip minėta, kurdavo ir buvę Rietavo bei Plungės orkestrantai. A. Batavičiaus duomenimis, vieną seniausių orkestrų Tauragės apskrityje XX a. antrajame dešimtmetyje Bikavėnų kaime (Vainuto vls.) įsteigė Rietavo orkestro muzikantas Antanas Vaičiulis (Batavičius 1995: 73–75). Pučiamųjų ansamblius burdavo ir jiems vadovaudavo ir buvę carinės Rusijos kariuomenės muzikantai. Antai buvęs caro kariuomenės karinio orkestro muzikantas Ignas Lomsargis, grįžęs į Lietuvą, įsteigė orkestrą Žemaičių Naumiestyje, o Puikių kaimo (Gaurės vls.) dūdų orkestro įkūrėjas Jonas Krasauskas trimitu grojo tarnaudamas Kaukazo kariniame orkestre (ten pat: 124, 138). Pučiamųjų muzika kuo toliau, tuo labiau pavergia žemaičių širdis, turėti nuosavą dūdų orkestrą tampa didesnio kaimo garbės reikalu. Eržvilkiškiai Antanas Stravinskas ir Algimantas Striaukas rašo, kad

⁷ Pasak tauragiškio Leono Blažio (g. 1924 m.), jo senelis klarnetu grojo kapeloje kartu su koncertina ir armonika griežiančiais muzikantais, o tėvas klarnetą pūtė dūdų orkestre (LTR 7525/70/). Salantų muzikanto Pranciškaus Kazlauskio (g. 1937 m.) senelis taip pat grojęs klarnetu (LTR 7506/114/).

⁸ Knygoje „Eržvilkas“ Stasys Skrodenis pateikė ne visai tikslūs duomenis apie šį orkestrą. Pasak jo, orkestras buvo pradėtas kurti apie 1907 m., tačiau instrumentai buvo įsigyti prieš Pirmąjį pasaulinį karą, o pradėjo koncertuoti tik baigiantis karui (Skrodenis 1970: 62).

dar 1922 m. Verėpų kaimo vyrai patys nusipirko instrumentus, pasisamdė buvusį caro kariuomenės muzikantą už kapelmeisterį ir šitaip susiorganizavo pučiamųjų orkestrą. Įdomu, kad kapelmeisterį padieniui arba pasavaičiui išlaikydavo patys muzikantai⁹, jam mokėjo taip pat pinigais ir natūra – vilna, grūdais ir pan. (Stravinskas, Striaukas 1988: 380). Trečiajame–ketvirtajame XX a. dešimtmečiais orkestrus įsidrąšina kurti ir paprasti kaimo muzikantai. Pavyzdžiui, Girdiškės bažnytkaimio (Skaudvilės vls.) smuikininkas Telesforas Pundinas taip norėjo gimtajame kaime įkurti dūdų orkestrą, kad net „ėmė pamokas“ iš gretimos parapijos muzikanto, nes puikiai suprato, kad pirma pats turi išmokti dūduoti iš natų, o tik paskui burti orkestrą (Batavičius 1995: 87–88).

Grojimo pučiamųjų orkestre specifika reikalauja, kad būtų grojama iš natų. Tai gi muzikantai ne tik turėjo išmokti pažinti gaidas, bet ir įgusti jas skaityti iš lapo. Nors, reikia pripažinti, kad ne vienam orkestro muzikantui buvo kur kas lengviau savo partiją įsiminti ir groti „ant pomietės“. Kaimo muzikantai, įpratę groti iš klausos, labai vertindavo tuos, kurie mokėdavo groti ir iš natų. Gabesni muzikantai, orkestrų vadovai, patys pramokę natų rašto, stengdavosi kviesti į orkestrą jau pažįstančius gaidas, kad patiems nereikėtų jų mokyti. Iš pasakojimų aiškėja, kad griežti iš natų orkestrantai dažniausiai išmokdavo iš Lietuvos ar caro kariuomenės orkestre tarnavusio muzikanto, kaimyno, studijuojančio mokytojų ar kunigų seminarijoje, ir pan. Net ir pastarųjų metų ekspedicijose kalbantis su *dūdoriais*, buvo juntamas pasididžiavimas, kad jų orkestras grodavo tik iš gaidų. Muzikantai aiškino, kad kitaip neįmanoma, nes instrumentų partijos turi būti tarp savęs suderintos (Žarskienė 2007). Tarpukariu nebuvo paprasta gauti pučiamųjų orkestro natas, tuo labiau pritaikytas kaimo orkestrėlių repertuarui. Todėl ne vienas vadovas kūrinis savo orkestrui susirinkdavo iš įvairiausių šaltinių: nusiklausydavo per radiją, iš miestelyje grojančio šaulių ar pavasarininkų orkestro ir pan. Išgirstus kūrinis dar reikėdavo užrašyti natomis. Antai Tūbinės bažnytkaimio (Šilalės vls.) pučiamųjų orkestro įkūrėjas ir vadovas Jonas Macas, per radiją išgirdęs grojant nesudėtingą gražią melodiją, išmokdavo ją griežti smuiku, o paskui užrašydavo natomis ir pritaikydavo orkestrui ar kapelai¹⁰ (Batavičius 1995: 166). Dažniausiai šaltiniuose pabrėžiama, kad šie kaimo muzikantai buvo tikri savamoksliai, smuiku, armonika, bandonija ir kitais instrumentais griežę iš klausos ir tik pučiamųjų orkestre – iš natų. Beje, Žemaitijos kaime būta ne tik pavienių orkestro muzikantų, bet ir pučiamųjų orkestrų, kuriuose visi muzikantai grodavo iš klausos (ten pat: 119). Antai Viekšnių *patrūbočiai* grojo iš klausos tol, kol šeštojo dešimtmečio viduryje muzikos mokyklos mokytojas Vincas Deniušis išmokė juos groti iš natų. Bet vis tiek pasitaikydavo, kad orkestras „kartais ir senoviškai pagrodavo – be natų“ (Urbienė 1988: 451). Sovietmečiu Ukrynų kaimo (Mažeikių r.) muzikantai penkiese taip pat pūsdavo iš klausos. Paklausus, kaip jiems tai pavykdavo, paaiškino, kad per

⁹ Įdomu palyginti, kad XIX a. antroje pusėje–XX a. pradžioje panašiai buvo išlaikomas kaimo banda ganantis kerdžius. Jį dažniausiai padieniui apgyvendindavo ir maitindavo arba tik maitindavo (jei kerdžius buvo iš to paties kaimo) iš eilės visi sodžiaus ūkininkai.

¹⁰ Taip pat ir Petrošių šeimos orkestras bei kapela (Gorainių k., Vainuto vls.) grodavo tik pagal tėvo ranka surašytas orkestruotes (Batavičius 1995: 93).

radiją ar televiziją išgirstą patikusią melodiją mėgindavo atkurti – kornetas ir baritonas vesdavo, o kiti (antras kornetas, altas ir tūba) pritardavo (ŽYe).

Daugumą pučiamųjų orkestrų sudarydavo vienods, jei didesnis – dviejų trijų šeimų atstovai. Salantiškė Regina Jablonskienė (g. 1939 m.), pasakodama apie mamos giminę, pažymėjo, kad *buočius* buvo paprastas ūkininkas, bet mokėjo griežti visais instrumentais. Jis buvo išmokęs dūduoti ir visus keturis savo sūnus, o iš kur jis pats išmoko, pateikėja negalėjo pasakyti. „Anuos [mamos] tiev(a)s i keturi bruolia didelia gera gruoji trūbuos“ (LTR 7506/33/). A. Batavičius savo knygoje taip pat yra aprašęs ne vieną šeimyninį pučiamųjų orkestrą. Įdomu, kad Žemaitijoje pūsti dūdas buvo mokomi ne tik sūnūs, bet ir dukterys, žmonos. Viename seniausių Tauragės apskrityje Bikavėnų kaimo Vaičiulio orkestre grojo net penkios moterys ir mergaitės (A. Vaičiulio žmona, dvi jos seserys ir dvi dukterys). Gorainišio muzikanto Juozo Petrošiaus šeimyniniame pučiamųjų orkestre su tėvu grojo keturi vyresnieji vaikai: vienas sūnus ir trys dukterys. Tie patys šeimos nariai buvo sukūrę ir kapelą, kurioje grodavo dviem smuikais, bandonija ir bosu (Batavičius 1995: 73–75, 90–109). Vien styginių arba mišrias kapelas greta pučiamųjų turėjo susikūrę ir daugumos kitų orkestrų muzikantai, esant reikalui, jie galėjo muzikuoti vienokios ar kitokios sudėties. Tad vienareikšmiškai teigti, kad pučiamieji orkestrai visiškai išstūmė styginių ir mišrias kapelas, negalime, nes visos trys kapelų rūšys ilgai gyvavo kartu¹¹. Įdomu, kad ir XXI a. pabaigoje šeimyninio muzikavimo tradicija tęsiama toliau. Pagrindiniai jos atstovai – Dapšauskų šeima iš Salantų, kurioje kartu su vario dūdas pučiančiais vyrais, klarnetu ir trimitu muzikuoja ir trys šeimos moterys.

Šaltinių ir pateikėjų teigimu, pučiamųjų orkestrą turėjo sudaryti bent penki muzikantai. „Svarbiausia yra tas, kad patrūbočių komandoje turi būti penki vyrai“, – apie tarpukario Viekšnių dūdų pūtikus rašo kraštotyrininkė Amelija Urbienė (1988: 448). Kartais jų būdavo ir mažiau, tačiau tada į orkestrą buvo žiūrima kaip į nepilnos sudėties. Penkiese paprastai buvo grojama šiais instrumentais: klarnetu (kornetu, trimitu), altu (kornetu, baritonu), baritonu (tenoru), bosu ir būgnu. Kai kurie orkestrai grodavo be būgno – vien pučiamaisiais. Taip pat dažnai grota ir septyniese, aštuoniese ir t. t. Tada vietoj vieno pagrindinę partiją atliekančio instrumento grodavo du (trys), pavyzdžiui, klarnetas ir trimitas (kornetas), visas tūbų komplektas (altinė, tenorinė, baritoninė, bosas), prisidėdavo helikonas, trombonas. Dvylikos muzikantų orkestras buvo laikomas dideliu ir geru. Didesnius iš apylinkėse gyvenančių žmonių dažniausiai suburdavo miesteliuose įsikūrusios pavasarininkų, šaulių, gaisrininkų organizacijos.

XX a. pirmoje pusėje paprastiems valstiečiams varinių pučiamųjų kainos buvo beveik neįkandamos, tačiau entuziazmas ir atsidavimas juos užvaldžiusiai idėjai šiandien tiesiog stebina. Ko tik neprasimanydavo muzikantai, kad galėtų įsigyti varinius instrumentus ir sukurti orkestrą. Štai Šakviečio kaimo (Batakų vls.) orkestro

---

¹¹ Tačiau pažymėtina, kad ypač styginių kapeloms gana sunkiai sekėsi atsilaikyti prieš pučiamuosius. Ne vienas pateikėjas prisimena, kad dūdų orkestras grodavo „žymiai geriau ir stipriau – kad net laukai skambėdavo <...>. Kapelą greitai „nukonkuravome“, jos grojimo veik nesigirdėjo“, – prisiminė Vaitimėnų (Šilalės vls.) orkestro muzikantas (Batavičius 1995: 175).

vadovas, paklaustas, iš kur gavo dūdas, su humoru atsakydavo: „Turėjau atliekamą karvę, pardaviau ir, nuėjęs į Stulgius, ten nusipirkau dūdas.“ Kito kaimo orkestro organizatorius pučiamųjų instrumentų nusipirko už visus 600 litų, gautus pardavus arklį (Batavičius 1995: 145, 88). Ypač brangūs buvo nauji instrumentai. Antai Verėpų (Nemakščių vls.) orkestro įkūrėjas vien už helikoną (bosą) 1922 m. taip pat sumokėjo 600 litų (Stravinskas, Striaukas 1988: 380). Žinoma, muzikantai ne tik savo malonumui pirkdavo brangius instrumentus. Užėjus šitokiai vario dūdų madai, tai buvo patikimas pajamų šaltinis. Įdėtus pinigus muzikantai tikėdavosi gana greitai atgauti – uždirbti grieždami per vestuves, laidotuves, gegužinėse ir kitomis progomis.

Kaip minėta, vestuvėse pučiamųjų orkestrai jau grojo apie 1870 m. Rašytiniai šaltiniai patvirtina, kad XX a. pradžioje pučiamaisiais buvo grojama ir laidotuvėse¹². Deja, apie orkestrų dalyvavimą šiose apeigose XIX a. antroje pusėje duomenų neturime. Remiantis ekspedicijose užrašytais pateikėjų pasakojimais, esą seniau laidotuvėse buvo tik giedama, be instrumentų pritarimo, galima manyti, jog į laidotuvių apeigas pučiamieji galėję būti įtraukti XIX a. pabaigoje, kai kur galbūt tik XX a. pradžioje. Vėliau, pučiamųjų orkestrams įsiveržus į visas svarbiausias žemaičių šeimos apeigas, laidotuvėse dūdas paprastai pūsdavo 5–6 muzikantai. Vieکشنیškis klarnetininkas Liudvikas Knabikas (g. 1923 m.) pabrėžė, kad anksčiau, Smetonos laikais, per *budynes* visada grodavo penkiese: klarnetas, kornetas, tenoras, baritonas ir bosas, o „dabar atein į laidotuves Vieکشنیų laidojimo namuos dvi kornetas, atsisėd – tai tik paėmei botagą ir išginei laukun <...>. Kokia čia muzika – nieka nēr!“ (Ve). Pasak salantiškio Jono Dapšausko, jei į laidotuves ateidavo mažiau nei penki *dūdoriai*, būdavo laikoma įžeidimu – kinkydavo arklį ir liepdavo atsivežti ir kitus orkestrantus (KelmPP). Tarpukariu stipresni kaimų orkestrėliai buvo nuolat kviečiami groti ne tik į vestuves ir laidotuves, bet ir į krikštynas, gegužines, Lietuvos nepriklausomybės ir kitus minėjimus, įvairias organizacijų vakarones ar net kaimynams už talkas¹³. Ypač madinga buvo groti dūdomis per bažnytines šventes: Velykas, Kalėdas, Sekmines, atlaidų metu¹⁴, net paprastą sekmadienį per sumą: „Liuob sekmadieniais Vieکشنیų bažnyčioj per sumą pūsti trūbą. Žmonės liuob klausyties bažnyčioje ano [Vincio Deniušio] trūbijimo ausis ištempė“ (Urbienė 1988: 448). Kartais per didžiausias šventes muzikantai taip išilinksmindavo, kad, grįždami iš bažnyčios namo, pakeliui ir visiems kaimynams pagrodavo, pasveikindavo su Kristaus prisikėlimu. Garsaus Vainuto apylinkės muzikanto Nikodemo Pužo duktė štai kaip pasakojo: „Atgroję mišias, visi muzikantai ir giedoriai, kunigo pakviesti, sugūžėdavo į kleboniją ir ten vaišindavosi. Klebonijoje pasistiprinę ir pasilinksminę, lankydamo veik kiekvieno Vainutiškio namus, kur, pri-

¹² „Prašantiems orkiestras tarnauja ir prie konduktų per laidotuves“ (Vienybė 1908).

¹³ Tarp kaimynų buvo nerašytos talkų taisyklės: kiek dienų dirbi pas kaimyną, tiek dienų jis atidirbs tau. Todėl Vainuto valsčiaus Pužų šeimos orkestro muzikantai, užuot dirbę kaimynams, padėdavo grodami: kiek dienų grosi, tiek talkos turėsi! (Batavičius 1995: 169).

¹⁴ Alfonso Motuzo muzikos instrumentų vaidmens kalvarijų Kryžiaus kelio kulte Lietuvoje tyrimų duomenimis, Žemaičių Kalvarijose dar XIX a. antroje pusėje galėjo būti naudojami variniai pučiamieji. XIX a. pabaigoje pučiamųjų orkestrai jau grojo ir Beržoro bei Tytuvėnų kalvarijų Kryžiaus kelio atlaiduose. Mokslininko nuomone, variniai pučiamieji šiose apeigose pakeitė iki tol naudotus etninius instrumentus – kankles, medinius trimitus ir kt. (Motuzas 2000).

Žemaičių pūtikai vestuvėse
Fotografuota XX a. septintajame–aštuntajame dešimtmetyje
(iš Leono Dapšausko asmeninio archyvo, LTRFt 8239)

ėję prie namo, sutrenkdavo maršą, sveikindavo su Kristaus prisikėlimu“ (Batavičius 1995: 169). Įdomu, kad Žemaitijoje ir Klaipėdos krašte dūdų orkestrai grodavo ne tik per katalikų, bet ir per evangelikų reformatų bažnytines šventes bei apeigas.

Pokario metais Žemaitijoje, kaip ir visoje Lietuvoje, buvo sunaikinti visi gyvavę nepriklausomos Lietuvos organizacijų – pavasarininkų, šaulių, jaunalietuvių ir kt. – pučiamųjų orkestrai. Buvo išdraskyta ir dauguma kaimo orkestrų. Dalis orkestrantų tapo partizanais ir sovietinių struktūrų buvo nužudyti, kiti ištremti į Rusijos lagerius¹⁵. Tačiau net ir sunkiais pokario metais žemaičiai negalėjo apsieiti be pučiamųjų, karo metais sustiprėjęs, represijų išvengęs jaunimas iš aplinkinių kaimų susirinkdavo nebenaudojamus, sugadintus muzikos instrumentus, juos susitaisydavo, ir vario dūdų garsai vėl suskambėdavo gimtuosiuose sodžiuose. 1953 m. mirus Stalinui ir paskelbus visuotinę amnestiją, šis procesas dar labiau suintensyvėjo, nes į gimtąsias vietas pradėjo grįžti buvę tremtiniai, taip pat ir orkestrų muzikantai. Jie dažniausiai pradėdavo groti, o kartais ir vadovauti, sovietinės valdžios kuriamuose kolūkių, tarybinių ūkių, įmonių bei įstaigų pučiamųjų orkestruose. A. Batavičius aprašo 23 sovietmečiu (daugiausia šeštajame–aštuntajame dešimtmečiais) Tauragės apskrityje gyvavusius įmonių ir mokyklų pučiamųjų orkestrus, iš jų tik vienas aprašytas kaip šiame laikotarpyje susikūręs kaimo orkestras¹⁶ (Batavičius 1995: 194–298). Kitų šaltinių ir ekspedicijų duomenimis, nors ir labai apnykusi, ši tradicija žemaičių kaimuose

¹⁵ Kaip minėta, pučiamųjų orkestrai buvo kuriami ir Sibire, žr. skyrelį „Pučiamųjų tradicija sovietmečio ir atkurtos nepriklausomybės metais“.

¹⁶ Beje, kai kurie kaimų orkestrai, nors ir labai nukentėję, gyvavo dar ir pokaryje.

gyvavo ir sovietų okupacijos metais, o kai kur net ir stengėsi išlaikyti prieškaryje turėtas pozicijas. Pavyzdžiui, Vieکشniuose per visą sovietmetį, maždaug iki devintojo dešimtmečio vidurio, gyvavo dvi *patrūbočių* komandos. Dažniausiai jie grodavo per didžiąsias bažnytines šventes bei atlaidus ir, žinoma, laidotuvėse, vestuvėse, krikštynose, per Naujus metus – „patrūbočiai „grajijo“ ten, kur juos žmonės prašė“ (Urbienė 1988: 448–453). Židikių ir Ylakių apylinkių didesni kaimai taip pat turėjo 5–7 žmonių pučiamųjų orkestrėlius – jie buvo susikūrę Vižančių, Pašilės, Ukričių ir kituose kaimuose. Dauguma ekspedicijose kalbintų muzikantų pūsti *trūbas* išmokę jau būdami suaugę, dažniausiai grįžę iš tarnybos sovietų kariuomenėje, iš vyresnių kaimo muzikantų, kaimynų. „Veins iš kita, veins iš kita – ir taip išmokau“, – sakė ukrainiškis Vytautas Staškus (g. 1932 m.). Beje, muzikalieji ukrainiškiai buvo sukūrę ir *džiazą*. Šitaip jie vadino mišrų ansamblį, kuriame buvo grojama akordeonu, baritonu, kornetu ir būgnu. *Džiazas* grodavo tas pačias melodijas kaip ir pučiamųjų orkestrėlis, vestuvėse ar kitomis progomis, kai reikėdavo mažiau muzikantų. Gegužinėse, vestuvėse, krikštynose ir kitose šventėse jie grodavo valsus, polkas, fokstrotus, cvingą, net jonkelį, kadrilių, kitus populiarius kūrinius. Laidotuvių reperturas nebuvo toks įvairus. Laidojant katalikus buvo pučiami ir giedami kalnai, kitos šermenų giesmės, o jei į amžinojo poilsio vietą lydėdavo partinį, grodavo tik maršus. Ne vienas pateikėjas, orkestruose išgrojęs 30–40 metų, pabrėžė, kad *trūbininkų* duona nelengva, ypač pavargdavo pūsdami vestuvėse. Sovietmečiu paprastai jos trukdavo tris, vėliau – dvi dienas, reikėdavo groti šokius, nebūdavo kada atsipūsti. Nors muzikantams per laidotuves groti būdavo kur kas lengviau, tačiau visko pasitaikydavo ir jose. Antai vyžantiškis klarnetininkas Stasys Momkus (g. 1925 m.) prisiminė, jog „žiemą ir trūbos užšaldavo, ir pirštai“, mat tik giedotojai sėdėdavo trobos viduje, o pūtikai grodami turėdavo lauke net po keletą valandų išstovėti (ŽYe). Nepaisant sunkių sąlygų ir tuometinės kolūkio valdžios trukdžių, muzikavimas leido *dūdoriams* užsidirbti po antrą, o kartais ir trečią atlyginimą.

XX a. pabaigoje, ypač po 1990 m., sparčiai besikeičiant ūkininkavimo sąlygoms, dauguma kaimo gyventojų išvyko dirbti ir gyventi į didžiuosius Lietuvos ar Europos miestus. Šie procesai ryškūs ir Žemaitijos kaime. Pasitraukiant senajai kartai, nyksta dar prieš trisdešimt metų buvusi populiari liaudiška muzikavimo pučiamaisiais tradicija. Tačiau pastarųjų metų šiaurės vakarų Žemaitijos ekspedicijų duomenys rodo, kad net ir XXI a. pradžioje žemaičiai tebepučia vario dūdas. Židikių kaimo muzikantas Steponas Limontas (g. 1941 m.), daug metų įvairiais instrumentais grojęs pučiamųjų orkestruose, armonika bei akordeonu atgriežęs daugybę vestuvių, krikštynų, jubiliejų, pasakojo, kad jau daugiau kaip dvidešimt metų nuolatos groja *budynėse*. Seniau jų ansamblį sudarydavo penki pūtikai, o dabar trimitu, tenoru ir tūba jie pučia trise. Tikrais kaimo profesionalais ir liaudiškos pučiamųjų tradicijos tęsėjais galima pavadinti Pašilės kaimo pūtiką Petro Stirblio sūnus. Tai universalūs muzikantai, puikiai grojantys ne tik pučiamaisiais, bet ir kitais instrumentais. Kitaip nei senieji pašilieškiai muzikantai, šiuolaikinėse vestuvėse jie dažniausiai groja trise: vargonėliais, akordeonu ir klarnetu arba saksofonu. Gerokai pakito ir grojimo laidotuvėse tradicija, vietoj buvusio privalomo penkių žmonių ansamblio dabar grojama ir gie-

Šeimyninis Dapšauskų pučiamųjų orkestras. Salantai, 2004
Fotografavo Rūta Žarskienė (LTRFt 8228)

dama trise. Abi minėtos grupelės laidotuvių išvakarėse, atlikdamos kalnus ir kitas giesmes, vieną pučiamųjų instrumentą pakeičia vargonėliais, o lydėdami į bažnyčią ir kapines groja vien pučiamaisiais (Žarskienė 2007). Kur kas tradiciškesnės sudėties instrumentais per laidotuves, metines, jubiliejuose, bažnytinių švenčių metu dar ir šiandien groja salantiškiai Dapšauskai. Šeimos galva Leonas Dapšauskas, grįžęs iš tarnybos sovietinėje kariuomenėje ir išmokęs pūsti tūbą, subūrė į orkestrą savo brolius. Sukūręs šeimą, šio amato išmokė žmoną Genovaitę ir penkis vaikus. Jau kelis dešimtmečius šis tradicinės sudėties (trimitas, klarnetas, tenoras, vienas arba du baritonai, bosas, būgnas) pučiamųjų orkestras maršus, valsus, polkas, fokstrotus groja vestuvėse, kalnus ir kitas giesmes – laidotuvėse, per atlaidus, dalyvauja folkloro festivaliuose (Beniušienė 2006; Žarskienė 2005)¹⁷.

Reikia pažymėti, kad minėtuose pučiamųjų ansambliuose greta liaudies muzikantų groja ir ragavusieji ar net baigusieji muzikos mokslus. Manau, kad, kalbant apie XX a. pabaigą – XXI a. pradžią, kai muzikinis išsilavinimas prieinamas kiekvienam jo siekiančiam, yra normalu, jog gabesni liaudies muzikantų vaikai noriai studijuoja

¹⁷ 2004 m. Dapšauskų orkestrėlį įrašė ir nufilmavo Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto tautosakos ekspedicijos dalyviai. 2008 m. Zita Kelmickaitė Lietuvos televizijoje apie jį sukūrė laidą „Paskutinė Žemaitijos patriūbočių šeimyna“. Pastaraisiais metais orkestras išleido dvi kompaktines plokšteles (vadybininkas Juozas Dapšauskas). Pirmojoje publikuoti autentiški Kalvarijos kalnų giesmių įrašai, daryti 1988 m., antrojoje – „Dapšauskų šeimos muzikavimas“ – paskelbti orkestro griežiami maršai, fokstrotai, valsai.

chorvedybą, fortepijoną, muzikos mokytojo ir kitas specialybes. Tačiau pūsti dūdas jie dažniausiai išmoksta iš tėvų – savamokšlių liaudies muzikantų. Pasak Dapšauskų pučiamųjų orkestro dalyvio profesionalaus muziko Jono Dapšausko, „Kalvarijos kalnai tai ein iš kepuries“ (KelmPŽP).

Žemaitijoje iki šiol dar gana stipri tradicija kviestis į laidotuves pūtikus. Jei apylinkėse nėra savų muzikantų, pūsti kalnų, kitų šermeninių giesmių kviečiami du trys profesionalai pūtikai iš didesnių miestų – Telšių, Mažeikių, Klaipėdos. Pučiamaisiais iki šiol grojama Žemaičių Kalvarijos atlaiduose, didžiųjų bažnytinių švenčių metu, ypač velyknakčio ir iškilmingoje Velykų ryto liturgijoje. Kad šiame regione pučiamųjų tradicija susijusi ne tik su Katalikų bažnyčios apeigomis, rodo tai, jog būtent pajūrio evangelikų liuteronų parapijos (Klaipėdos ir Plikių-Dovilų) turi subūrusios jaunimo pučiamųjų orkestrus. Jie kasmet dalyvauja evangelikų liuteronų bei reformatų giesmių šventėse Lietuvoje, koncertuoja šalies ir užsienio bažnyčiose¹⁸.

Apibendrinant šiame skyriuje apžvelgtą Žemaitijos pučiamųjų orkestrų raidą, norisi pasidžiaugti, kad žemaičių pučiamųjų ansamblių liaudiškoji tradicija perkopė į trečiąjį šimtmetį. Ir nors pastarųjų metų ekspedicijose dažniausiai galima užrašyti jau tik prisiminimus apie pūtimą sovietiniais laikais, o vyresnės kartos muzikantai po truputį pasitraukia, tačiau ši natūraliai kintanti ir modernėjanti tradicija vis dar rusena šiaurės vakarų Žemaitijos kaimuose. Pažymėtina, kad Žemaitijoje iki šiol skiriama daug dėmesio mėgėjiškų pučiamųjų orkestrų gyvavimui, rengiami jų festivaliai. Kaip tik iš šio regiono yra kilę daug garsių Lietuvos pučiamųjų instrumentų atlikėjų ir pedagogų.

Išvados

Iš Vakarų Europos atėję pučiamieji instrumentai dar XIV a. pabaigoje tapo neatšiejama dvarų orkestrų ir kapelų dalimi. Tuo pat metu buvo įkurtas ir bene pirmasis Lietuvoje karinis pučiamųjų orkestras. XVIII–XIX a. prie didikų dvarų įsteigti orkestrai ir muzikos mokyklos turėjo didelės įtakos ne tik profesionalių lietuvių muzikantų, bet ir per dvarus plitusių europietišku madų įsiliejimui į tradicinę kultūrą. Dėl Rietavo ir Plungės dvarų muzikos mokyklų įtakos pučiamųjų instrumentų orkestrai pradėti kurti ne tik visoje Lietuvoje, bet ir Šiaurės Amerikos lietuvių emigrantų bendruomenėse.

Pučiamųjų orkestrai ypač aktyviai pradėti steigti 1918 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Tai lėmė ne tik tautinis pakilimas, bet ir XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje užplūdusi varinių pučiamųjų orkestrų mada. Tarpukario Lietuvos kultūrinis gyvenimas buvo neatsiejamas nuo šių orkestrų – juos turėjo kiekvienas Lietuvos kariuomenės pulkas, politinės partijos, įvairios organizacijos. Pučiamųjų orkestrėliai intensyviai kūrėsi ir kaimuose.

---

¹⁸ Duomenys imti iš Lietuvos evangeliškų bažnytinių chorų, vokalinių ansamblių bei orkestrų šventės „Giesmių šventė – 2008“, vykusios Rusnės evangelikų liuteronų bažnyčioje 2008 m. birželio 7 d., lankstinuko.

Pirmaisiais sovietų okupacijos metais, sugriovus nepriklausomos Lietuvos struktūras, buvo sunaikinti ir pučiamųjų orkestrai. Klasikinio sovietmečio laikotarpiu, kuriant socialistiniu gyvenimu patenkinto tarybinio žmogaus įvaizdį, visoje šalyje prasideda pučiamųjų orkestrų steigimo vėjus. To meto šventės ir išklmės, net laidotuvės buvo pažymimos jų atliekamais maršais. Dauguma sovietmečiu įkurtų orkestrų nustojo gyvuoti perestrojkos ir pirmaisiais atkurtos nepriklausomybės metais. Po 1990 m. imtasi atkurti nepriklausomos Lietuvos kariuomenės orkestrus, pastebima mėgėjiškų pučiamųjų orkestrų profesionalėjimo tendencija.

Iš kitų regionų Žemaitija išsiskiria pučiamųjų tradicijos, besitęsiančios jau trečią šimtmetį, stiprumu ir unikalumu. Jau nuo XIX a. antros pusės pučiamųjų orkestrai veržėsi į šio regiono muzikavimo papročius, tačiau teigti, kad pučiamieji visiškai išstūmė seniau buvusias styginių ir mišrius ansamblius, negalime, nes ilgą laiką visos ansamblių rūšys gyvavo kartu. Vis dėlto reikia pripažinti, kad ypač prieškaryje vario dūdų mada buvo visiškai užvaldžiusi Žemaitiją – turėti savo orkestrėlį buvo tapę kiekvieno kaimo garbės reikalu. Taip pat ir sovietmečiu be orkestrų muzikos neapsieidavo kaimų, miestelių ir bažnytinės šventės, svarbesni šeimos įvykiai – vestuvės, krikštynos, laidotuvės. Pastarųjų metų ekspedicijų duomenys rodo, kad liaudiškoji pučiamųjų tradicija, nors sumažėjusi ir pakitusi, gyvuoja Žemaitijos kaime dar ir XXI a. pradžioje.

LITERATŪRA

- Auškalnis Antanas 1990. Šilalės rajono Piliakalnio apylinkės muzikavimo tradicijos, *Kraštotyra*, Nr. 24, p. 80–84.
- Auškalnis Antanas 1997. Instrumentinis liaudies muzikavimas Kelmės krašte, *Kelmės kraštas*, Vilnius, p. 388–394.
- Bakutytė-Mackonienė Vida 1983. Senasis muzikos židinys Rokiškyje, *Literatūra ir menas*, Nr. 51 (1933), p. 13.
- Batavičius Albinas 1995. *Tauragės apskrities dūdų orkestrai*, Tauragė.
- Batavičius Albinas 2002. Kariniai orkestrai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, *Mokslas ir gyvenimas*, Nr. 3, p. 28–30, Nr. 4, p. 28–29.
- Beniušienė Irena 2006. Unikalus Lietuvoje Dapšauskų šeimininis orkestras, *Pajūrio naujienos*, Nr. 70, [rugs. 12 d.].
- Brazauskas Eduardas 1991. *Pučiamųjų orkestro muzikanto pradžiamokslis*, Kaunas.
- Butkevičius Gintaras 2002. *Iš Pasvalio krašto ugniagesybos istorijos*, prieiga internete: <<http://www.vpgt.lt/pasvalys.pgt/istorija.html>>.
- Fokas Antanas 2007. *JAV lietuviai: [Plokštelė ir lankstinukas]*, projekto autorius ir prodiuseris Antanas Fokas, Vilnius.
- Gaidelienė Jūratė 2002. Pučiamieji orkestrai: praeitis ir šiandiena, *Panevėžio balsas*, vas. 12 d., p. 7.
- Jasinskas Kazys 1983. *Koncertinis gyvenimas Lietuvoje 1919–1940*, Vilnius.
- Jurkštas Vytautas 1970. Vytauto muzikantai, *Literatūra ir menas*, Nr. 32 (1238), p. 10.
- Jurkštas Vytautas Povilas, Vaniuchinas Paulius 2007. Rietavo muzikos mokykla, kn.: *Muzikos enciklopedija*, t. 3, Vilnius, p. 217.
- Kiauleikytė Laima 2008a. *XVIII a. II pusė–XIX a. muzikinė Lietuvos dvarų kultūra: stiliaus epochų sankirtose*, Vilnius.
- Kiauleikytė Laima 2008b. Mykolas Oginskis – muzikos mecenatas, *Žemaičių žemė*, Nr. 3, p. 8–11.
- Kondrotas Paulius 2000. Rietavo muzikos mokykla, *Žemaičių žemė*, Nr. 4, p. 48–49.
- Kučinskaitė Jūratė 2000. Džiazas, kn.: *Muzikos enciklopedija*, t. 1, Vilnius, p. 360–362.

- Mickevičius Juozas 1933. Žemaičių vestuvės, *Mūsų tautosaka*, t. VII, p. 47–125.
- Motuzas Alfonsas 2000. Muzikos instrumentai Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelio kulte, *Tiltai*, Nr. 4, p. 111–119.
- Pakalniškis Aleksandras 1977. *Žemaičiai*: [Etnografija], Chicago, Illinois.
- Pakalniškytė Deimantė 2000. Vytautas Lukauskas, *Žemaičių žemė*, Nr. 4 (29), p. 56.
- Petrekis Tomas 2008. Plungės orkestro muzikų keliais ir pėdsakais, *Žemaičių žemė*, Nr. 3 (60), p. 18–23.
- Poškaitis Kazys 1967. Skamba dūdos altoniškių, *Kultūros barai*, Nr. 11 (35), p. 60–62.
- Skrodenis Stasys 1970. Meninis eržvilkiškių gyvenimas, kn.: *Eržvilkas*, Vilnius, p. 61–69.
- Stravinskas Antanas, Striaukas Algimantas 1988. Eržvilko muzikantai, kn.: *Aš išdainavau visas daineles*, kn. 2, p. 378–390.
- Urbiene Amelija 1988. Viešniškiai grajija ir dainuoja, *Aš išdainavau visas daineles*, kn. 2, Vilnius, p. 448–460.
- Urmiežius Rytis 2003. Karinis orkestras, kn.: *Muzikos enciklopedija*, t. 2, Vilnius, p. 123–124.
- Urmiežius Rytis 2007. Pučiamųjų instrumentų orkestras, kn.: *Muzikos enciklopedija*, t. 3, Vilnius, p. 162–163.
- Vaniuchinas Paulius 2000. Jozefas Mašekas, *Žemaičių žemė*, Nr. 2 (27), p. 24–25.
- Vasiliauskas A. 1937. *Žemaičių batalionas*, Kaunas.
- Vienybė 1908. Eržvilkas, *Vienybė*, Nr. 19, geg. 6 (19) d., p. 294.
- Žarskienė Rūta 2005. *Instrumentinio muzikavimo tradicija Salantų krašte: Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ekspedicija Salantuose*, prieiga per internetą: <<http://archyvas.lti.lt/ekspedicijos/salantai/>>.
- Žarskienė Rūta 2007. *Pučiamųjų ansambliai Židikų ir Ylakių apylinkėse: Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto folklorinė ekspedicija Židikų apylinkėse*, prieiga per internetą: <<http://archyvas.lti.lt/ekspedicijos/zidikai/>>.
- Ландсбергис В. 1987. К истории возникновения Ретавской музыкальной школы, kn.: *Памятники культуры*, Ленинград, p. 222–226.

SUTRUMPINIMAI

- BKM – Biržų krašto muziejus „Sėla“
- KelmPŽP – Lietuvos televizijos laida „Paskutinė Žemaitijos patriūbočių šeima“ iš ciklo „Gyvenimo ratu“, laidos autorė ir vedėja Žita Kelmickaitė, 2008
- LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas
- Ve – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Viešniškių (Mažeikių r.) ekspedicijos 2006 m. medžiaga, saugoma Lietuvių tautosakos rankraštynė
- ŽYe – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Židikų ir Ylakių (Mažeikių r.) ekspedicijos 2007 m. medžiaga, saugoma Lietuvių tautosakos rankraštynė

BRASS BANDS IN THE TRADITIONAL LITHUANIAN CULTURE: FROM NOBILITY PALACES TO RURAL VILLAGES

RŪTA ŽARSKIENĖ

Summary

The article presents a survey of Lithuanian brass band tradition from their first being mentioned until nowadays, also revealing principles of its development and transformation into folk music customs.

Already in the end of the 14th century, the wind instruments spreading from the Western Europe became an integral part of Lithuanian manorial orchestras and chapels. In the 18th – 19th centuries, orchestras and academies of music established at the nobility palaces significantly facilitated not only education of the professional Lithuanian musicians, but also the adoption by the traditional culture of the European fashions spreading through the manorial culture. Thanks to the influence of musical academies

established at the Rietavas and Plungė palaces, the brass bands started appearing not only across Lithuania, but were also created by the Lithuanian diasporas in the North America. Their popularity gained particular momentum since 1918, following the Lithuanian independence. This was predetermined not only by the national revival movement, but also by the brass bands coming particularly into fashion in the end of the 19th – beginning of the 20th century. During the interwar period in Lithuania, not only every military regiment, political party and various societies had such bands, but also villages (especially in Samogitia). Under the Soviet regime, brass bands were expected to reflect the general self-satisfaction and happiness of the Soviet people, therefore all the Soviet ceremonies and celebrations at the collective farms, factories and schools, etc. were accompanied by the marches played by these bands. In 1990s, attempts were made at re-establishing the brass bands of the independent Lithuanian army; tendency of the amateur brass bands growing increasingly more professional can also be observed.

Samogitia can be singled out among all the Lithuanian regions on the grounds of its three centuries-old and particularly strong and unique tradition of playing the brass instruments. Since the second half of the 19th century, the brass bands increasingly established themselves in the local musical tradition of this region, gradually replacing the strings or mixed ensembles. Before the World War II, the fashion of brass had entirely overwhelmed Samogitia: having a small brass band had become a matter of honor for every village. The brass instruments were blown not only by men, but also by women, and no church festival in towns and villages, no feast day or dancing party could be imagined without the brass band playing; these bands made their entrance into the more important family rituals as well, such as weddings, christenings, funerals, even collective work. The Samogitian brass band tradition, although experiencing various pullbacks, retained its stand in Soviet time too. In order to be members of the brass band, the folk musicians had to learn playing by notes, but nevertheless even in Soviet times there used to be bands in which 5 or 6 players could perform marches, waltzes, polkas or religious hymns by ear. According to the results of the recent fieldwork sessions, the Samogitian folk brass band tradition, although significantly diminished and altered, is still alive in the Samogitian villages as late as the beginning of the 21st century.

Gauta 2009-10-16